Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
MACIEJ SZPUNAR
esitatud 13. detsembril 2017 [1]

Kohtuasi C-558/16

Doris Margret Lisette Mahnkopf
teine menetlusosaline:
Sven Mahnkopf

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Kammergericht Berlin (Berliini kõrgeim piirkondlik kohus, Saksamaa))

Eelotsusetaotlus – Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala – Euroopa pärimistunnistus – Kohaldamisvaldkond – Võimalus anda üleelanud abikaasa pärandiosa kohta välja Euroopa pärimistunnistus

I. Sissejuhatus

1. Käesolev eelotsusetaotlus on järjekorras teine, milles liikmesriigi kohus pöördub Euroopa Kohtu poole, et viimane teeks otsuse, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 4. juuli 2012. aasta määrust (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist. [2]

2. Eelotsuse küsimus, mille liikmesriigi kohus esitas kohtuasjas Kubicka [3], käsitles pärimisasjadele kohaldatava õiguse ja varalistele õigustele kohaldatava õiguse piiritlemist. Käesolevas kohtuasjas palub eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtul teha otsus küsimuses, mis puudutab pärimisasjadele kohaldatava õiguse ja abieluvarareţiimi suhtes kohaldatava õiguse piiritlemist. Esitatud eelotsuse küsimustega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus niisiis teada, kas Bürgerliches Gesetzbuchi (BGB, Saksamaa tsiviilseadustik) § 1371 lõike 1 alusel on võimalik Euroopa pärimistunnistusele kanda üleelanud abikaasa pärandiosa. Lisaks palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, millised tagajärjed peaksid seoses Euroopa pärimistunnistusega olema niisugust pärandiosa puudutava info võimalikul avalikustamisel.

1 Algkeel: poola.

2 ELT 2012, L 201, lk 107.

3 Vt kohtuotsus, 12.10.2017 (C-218/16, EU:C:2017:755).

II. Õigusraamistik

A. Liidu õigus

3. Määruse nr 650/2012 põhjendustes 11, 12 ja 71 on märgitud:

„(11) Käesolevat määrust ei peaks kohaldama muudele tsiviilõiguse valdkondadele peale pärimise. Selguse huvides tuleks mitu küsimused, mida võib seostada pärimisega, sõnaselgelt käesoleva määruse kohaldamisalast välja jätta.

(12) Seega ei tuleks käesolevat määrust kohaldada abikaasade varasuhtega seotud küsimustele, sealhulgas mõnes õigussüsteemis tuntud abieluvaralepingutele, ulatuses, milles sellised kokkulepped ei käsitle pärimisasju, ning selliste suhetega seotud varasuhetele, millel on abieluga sarnane toime. Käesoleva määruse kohaselt konkreetse pärimisasjaga tegelevad asutused peaksid sellele vaatamata võtma surnud isiku pärandi ja soodustatud isikute vastavate pärandiosade kindlaksmääramisel olukorrast sõltuvalt arvesse surnu ja tema abikaasa varasuhte või samalaadse varasuhte lõpetamist.

[…]

(71) Tunnistusel peaks olema kõigis liikmesriikides sama õiguslik toime. Tunnistus ei peaks ise olema täitedokument, kuid sellel peaks olema tõendusjõud, ning tuleks eeldada, et tunnistusel kajastatud asjaolud, mis on kindlaks tehtud kooskõlas pärimisele kohaldatava õigusega või kooskõlas mis tahes muu õigusega, mida kohaldatakse konkreetsetele asjaoludele, näiteks surma puhuks tehtud korralduste sisuline kehtivus, vastavad tegelikkusele. Tunnistuse tõendusjõud ei tohiks laieneda elementidele, mida ei reguleerita käesoleva määrusega, nagu näiteks sugulusküsimus või küsimus, kas teatav varaese kuulus surnule. […]“.

4. Vastavalt määruse nr 650/2012 artikli 1 lõikele 1 ja lõike 2 punktile d:

„1. Käesolevat määrust kohaldatakse pärimisele. […]

2. Käesoleva määruse kohaldamisalast jäetakse välja:

[…]

d) küsimused, mis on seotud abikaasade varasuhtega ja sellistest suhetest tulenevate varasuhetega, millel on kõnealusele suhtele kohaldatava õiguse kohaselt abieluga sarnane toime;

[…]“.

5. Määruse nr 650/2012 artikli 3 lõike 1 punkti a järgi:

„„pärimine“ – isiku vara, õiguste ja kohustuste mis tahes vormis üleminek tema surma korral, olenemata sellest, kas üleminek toimub surma puhuks tehtud korralduse alusel või seadusjärgse pärimise teel“.

6. Vastavalt määruse nr 650/2012 artikli 23 „Kohaldatava õiguse ulatus“ lõikele 1 ja lõike 2 punktile b:

„1. Artikli 21 või 22 kohaselt kindlaks määratud õigust kohaldatakse pärimisasjale kui tervikule.

2. Eelkõige kohaldatakse nimetatud õigust järgmisele:

[…]

b) soodustatud isikute kindlaksmääramine, nende pärandiosade ja kohustuste kindlaksmääramine, mille pärandaja on neile võinud määrata, ning muude pärandiga seotud õiguste, sealhulgas üleelanud abikaasa või partneri pärimisõiguse kindlaksmääramine;

[…]“.

7. Määruse nr 650/2012 VI peatükk „Euroopa pärimistunnistus“ sisaldab rida norme, mis seda liidu õiguse instrumenti käsitlevad. Nende normide hulgas on artiklid 62 ja 63, milles on selgitatud eesmärki, mida silmas pidades Euroopa pärimistunnistus loodi:

„*Artikkel 62*

Euroopa pärimistunnistuse loomine

1. Käesoleva määrusega luuakse Euroopa pärimistunnistus (edaspidi „tunnistus“), mis antakse välja kasutamiseks teises liikmesriigis ja millel on artiklis 69 määratletud õiguslik toime.

2. Tunnistuse kasutamine ei ole kohustuslik.

3. Tunnistus ei asenda liikmesriikides samal eesmärgil kasutatavaid siseriiklikke dokumente. Sellegipoolest on teises liikmesriigis kasutamiseks väljastatud tunnistusel artiklis 69 määratletud õiguslik toime ka liikmesriigis, mille asutus on selle käesoleva peatüki kohaselt välja andnud.

Artikkel 63

Tunnistuse eesmärk

1. Tunnistus on ette nähtud kasutamiseks pärijatele, annakusaajatele, kellel on vahetu õigus pärandile, ning testamenditäitjatele või pärandi hooldajatele, kes peavad teises liikmesriigis kasutama oma õiguslikku seisundit või teostama oma õigusi pärijana või annakusaajana ja/või testamenditäitja või pärandi hooldaja volitusi.

2. Eelkõige võib tunnistust kasutada selleks, et tõendada järgmist:

a) tunnistuses märgitud iga pärija või, kui see on asjakohane, annakusaaja õiguslik seisund ja/või õigused ning nende pärandiosad;

[…]“.

8. Määruse nr 650/2012 artikli 68 „Tunnistuse sisu“ punktides f, h ja l on sätestatud järgmist:

„Tunnistus sisaldab järgmist teavet ulatuses, mis on vajalik tunnistuse välja andmise eesmärgi täitmiseks:

[…]

f) andmed surnud isiku kohta: perekonnanimi (sünninimi, kui see on asjakohane), eesnimi (eesnimed), sugu, sünnikuupäev ja -koht, perekonnaseis, kodakondsus, isikukood (kui see on asjakohane), aadress surma hetkel, surmakuupäev ja -koht;

[…]

h) teave surnud isiku poolt sõlmitud abieluvaralepingu kohta või vajaduse korral lepingu kohta, mille surnud isik sõlmis seoses sellise suhtega, millel on kohaldatava õiguse kohaselt abieluga sarnane toime, ning teave abikaasade varasuhte või võrdväärse varasuhte kohta;

[…]

l) iga pärija pärandiosa ning vajaduse korral iga pärija õiguste ja/või talle kuuluva vara nimekiri;

[…]“.

9. Euroopa pärimistunnistuse õiguslikku toimet käsitleb määruse nr 650/2012 artikkel 69. Selle sätte lõigetes 1, 2 ja 5 on sätestatud järgmist:

„1. Tunnistusel on õiguslik toime kõikides liikmesriikides ilma ühegi erimenetluseta.

2. Eeldatakse, et tunnistusel näidatud asjaolud, mis on kindlaks tehtud kooskõlas pärimisele kohaldatava õigusega, või kooskõlas mis tahes muu õigusega, mida kohaldatakse konkreetsetele asjaoludele, vastavad tegelikkusele. […]

5. Tunnistus on kehtiv dokument, mille alusel võib teha pärandvara käsitlevaid kandeid liikmesriigi asjakohasesse registrisse, ilma et see piiraks artikli 1 lõike 2 punktide k ja l kohaldamist.“

B. Saksa õigus

10. Saksa õiguses on põhimõtted, mis reguleerivad abieluvara jaotuse süsteemi lõppemise korral toimuvat vara jagamist, sätestatud Bürgerliches Gesetzbuchi sätetes. Nende hulgas on BGB § 1931 lõike 1 esimene lause ja lõige 3, milles on sätestatud järgmist:„1. Pärandaja üleelanud abikaasa pärib seadusjärgse pärijana esimese järjekorra sugulaste kõrval ühe neljandiku pärandist, teise järjekorra sugulaste või vanavanemate kõrval poole pärandist. […]

2. […]

3. Käesoleva paragrahvi sätted ei piira BGB § 1371 kohaldamist.

4. […]“.

11. BGB §-s 1371 on sätestatud järgmist:„1. Kui varasuhe lõpeb ühe abikaasa surmaga, toimub juurdekasvu tasaarvestus nii, et üleelanud abikaasa seadusjärgset pärandiosa suurendatakse veerandi võrra pärandist; seejuures on tähtsusetu, kas abikaasad konkreetsel juhul juurdekasvu said.

2. Kui üleelanud abikaasa ei ole pärija ega annakusaaja, võib ta taotleda juurdekasvu tasaarvestust vastavalt § 1371-1373 ja § 1390; sundosa, mis antakse üleelanud abikaasale […], määratakse kindlaks vastavalt sellele osale, mille ta saaks seadusjärgse pärimise korral enne juurdekasvu toimumist.

3. Kui üleelanud abikaasa loobub pärandist, siis võib ta lisaks juurdekasvu tasaarvestusele taotleda sundosa, isegi kui pärimisõiguse normid vastavat õigust ette ei näe; eelöeldu ei puuduta juhtumeid, mil üleelanud abikaasa oli oma abikaasaga sõlmitud lepingu alusel loobunud seadusjärgsest pärimisõigusest või õigusest sundosale.

4. Üleelanud abikaasa, kes sai ¼ pärandist käesoleva sätte esimese lõike mõttes, on kohustatud nii saadud varade ulatuses pärandaja niisuguste järeltulijate nõuded, kes on õigustatud pärima, aga ei ole sündinud pärandaja abielust üleelanud abikaasaga.“

III. Põhikohtuasi

12. Lutz G. Mahnkopf suri 29. augustil 2015, nii et temast jäid maha lesk Doris M. L. Mahnkopf ja poeg Sven Mahnkopf. D. Mahnkopf ja S. Mahnkopf on menetlusosalised eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses.

13. Surma päeval oli pärandaja menetlusosalisega abielus. Abikaasade suhtes kehtis vara juurdekasvu tasaarvestus kui seadusjärgne abieluvararežiim. Abielu sõlmimise hetkel olid nad mõlemad Saksamaa Liitvabariigi kodanikud ja nende elukoht asus Saksamaal. Abikaasad ei sõlminud abieluvaralepingut. Pärandaja ei teinud surma puhuks mingeid korraldusi.

14. Pärandaja vara asus Saksamaa territooriumil, välja arvatud talle kaasomanikuna kuulunud pool Rootsis asuvast kinnisasjast.

15. Pärandaja üleelanud abikaasa taotlusel andis pärimiskohus 30. mail 2016 välja riikliku pärimistunnistuse, mille kohaselt pärisid menetlusosalised L. Mahnkopfi vara seadusjärgselt võrdsetes osades.

16. Pärandaja üleelanud abikaasa esitas järgmiseks taotluse anda talle välja Euroopa pärimistunnistus. Tunnistust soovis ta selleks, et Rootsis asuva kinnisvara omandisuhe L. Mahnkopfi pärijate kasuks ümber vormistada. Liikmesriigi kohus jättis taotluse rahuldamata, sest BGB § 1371 lõige 1 on abikaasade varasuhteid käsitlev säte, mis ei kuulu määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse.

17. Pärandaja üleelanud abikaasa vaidlustas selle kohtumääruse edasikaebusega eelotsusetaotluse esitanud kohtule – Kammergericht Berlinile (Berliini kõrgeim piirkondlik kohus, Saksamaa). Selles etapis taotles pärandaja üleelanud abikaasa teise võimalusena, et Euroopa pärimistunnistuses märgitaks informatiivselt ära, et ¼ pärandist, mis on piiritletud vastavalt BGB § 1371 lõikele 1, kuulub talle vastavalt abikaasade varasuhteid käsitlevatele sätetele.

18. Eelotsusetaotluse esitanud kohus väljendas kahtlusi küsimuses, kas on võimalik väljastada Euroopa pärimistunnistust kujul, nagu pärija üleelanud abikaasa seda taotles.

19. Eelotsusetaotluses juhib liikmesriigi kohus tähelepanu asjaolule, et L. Mahnkopf ei valinud, millist õigust tema pärandiasjade suhtes kohaldatakse. Sellest tuleneb, et kooskõlas määruse nr 650/2012 artikliga 21 kuulub kohaldamisele Saksa õigus.

20. Mis puudutab abikaasadevahelisi varasuhteid reguleerivaid norme, siis tuletab eelotsusetaotluse esitanud kohus meelde, et abieluvararežiimi reguleerivaid kollisiooninorme ei ole praeguses staadiumis veel ühtlustatud.

21. Abieluvararežiimi suhtes kohaldatava õiguse otsustavad seega selle riigi kollisiooninormid, mille kohtu poolde pöörduti. Saksamaal on need Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuchi (EGBGB, tsiviilseadustiku kehtestav seadus) artiklid 14 ja 15. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et nende normide kohaselt on pärandaja ja tema abikaasa abieluvararežiimi suhtes kohaldatav Saksa õigus.

22. Ehkki pärimisasjade ja abieluvararežiimi suhtes kuulub kohaldamisele Saksa õigus, on eelotsusetaotluse esitanud kohus seisukohal, et Euroopa pärimistunnistuse väljaandmist puudutavas menetluses võivad niisugustel asjaoludel nagu käesolevas kohtuasjas nende kahe režiimi piiritlemine taolise pärimistunnistuse sisu ja tagajärgede jaoks tähtsust omada.

IV. Eelotsuse küsimused ja menetlus Euroopa Kohtus

23. Neil asjaoludel otsustas Kammergericht Berlin (Berliini kõrgeim piirkondlik kohus) kohtuasjas menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas määruse nr 650/2012 artikli 1 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et viidatud määruse kohaldamisala („pärimine“) hõlmab ka selliseid siseriikliku õiguse sätteid, mis nagu Saksa tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch, edaspidi „BGB“) § 1371 lõige 1 reguleerivad varalisi küsimusi seoses teise abikaasa seadusjärgse pärandiosa suurendamisega pärast abikaasa surma?

2. Kas juhul, kui esimesele küsimusele vastatakse eitavalt, tuleb määruse nr 650/2012 artikli 68 punkti l ja artikli 67 lõiget 1 tõlgendada nii, et üleelanud abikaasa pärandiosa on lubatud märkida tervikuna Euroopa pärimistunnistusele ka juhul, kui seda suurendatakse teatava murdosa võrra sellise varasuhteid käsitleva sätte alusel nagu on BGB § 1371 lõige 1?

   Kui eeltoodud küsimusele tuleb põhimõtteliselt vastata eitavalt, siis kas erandjuhul võib sellele vastata ka jaatavalt, kui esinevad järgmised asjaolud:

   a) pärimistunnistuse ainus eesmärk on panna maksma pärijate õigusi pärandaja sellise vara suhtes, mis asub teatavas muus liikmesriigis, ja

   b) pärimisasjas tehtud otsust (määruse nr 650/2012 artiklid 4 ja 21) ning – olenemata kohaldatavatest kollisiooninormidest – abikaasade varasuhteid käsitlevaid küsimusi tuleb hinnata sama siseriikliku õiguskorra alusel?

3. Kas juhul, kui esimesele ja teisele küsimusele vastatakse eitavalt, tuleb määruse nr 650/2012 artikli 68 punkti l tõlgendada nii, et Euroopa pärimistunnistusele on lubatud – küll vaid informatiivselt – märkida kogu üleelanud abikaasa pärandiosa, mida on varasuhteid käsitlevate sätete alusel suurendatud?“

24. Eelotsusetaotlus saabus Euroopa Kohtu kantseleisse 3. novembril 2016.

25. Kirjalikud seisukohad esitasid põhikohtuasja pooled ning Saksamaa, Belgia, Kreeka, Itaalia, Hispaania ja Poola valitsus ning Euroopa Komisjon. Saksamaa, Belgia ja Hispaania valitsus ning Euroopa Komisjon osalesid ka 4. oktoobril 2017 toimunud kohtuistungil.

V. Analüüs

A. Määruse nr 650/2012 roll liidu õigusaktide süsteemis tsiviilasjades tehtava õigusalase koostöö valdkonnas

26. Määrus nr 650/2012 on kohaldatav nende isikute pärimisküsimustele, kes on surnud 17. augustil 2015 või pärast seda kuupäeva. Nende faktiliste olukordade jaoks asendavad määruses sätestatud ühtlustatud kollisiooninormid riikide õiguse, mis senini riigiti sisaldas arvestatavaid lahknevusi.

27. Sellega aitab määrus nr 650/2012 kaasa isikute vaba liikumise takistuste kõrvaldamisele siseturul. See sobib kokku määruse nr 650/2012 põhjenduse 7 teise lausega, mille kohaselt pärijate ja annakusaajate, teiste surnule lähedaste isikute ning pärandaja võlausaldajate õigusi tuleb kaitsta tõhusal viisil.

28. Määrus nr 650/2012 reguleerib samuti pärimisasjadele kohaldatava õiguse valiku võimalust ja ulatust. Ka võimaldab määrus seeläbi maksimaalselt arvesse võtta pärandaja tahet seoses tema pärandiga.

B. Esimene eelotsuse küsimus

29. Esimese küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, kas niisugune liikmesriigi õigusnorm nagu BGB § 1371 lõige 1 kuulub määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse. Selles paragrahvis on ette nähtud, et üleelanud abikaasa pärandiosa (¼ pärandist), millele tal on õigus vastavalt BGB §-le 1931, suurendatakse veerandi võrra pärandist, kui abieluvarareţiimiks oli juurdekasvu tasaarvestusega varalahusus.

30. Eelotsusetaotluse esitanud kohus väljendas kahtlusi küsimuses, kas määrust nr 650/2012 arvestades tuleks seda sätet käsitada kui pärimist isiku surma korral määruse artikli 1 lõike 1 ja artikli 3 lõike 1 punkti a mõttes või tuleks seda käsitada ka kui „küsimust, mis on seotud abikaasade varasuhtega“, mis on määruse nr 650/2012 kohaldamisalast välja jäetud (sama määruse artikli 1 lõike 2 punkt d).

31. Tuleb juhtida tähelepanu asjaolule, et BGB §1371 lõike 1 kvalifitseerimine kas pärimisõiguse või abikaasade varasuhete valdkonda kuuluvaks on olnud mitukümmend aastat elava õigusteoreetilise arutelu ese.[4] See probleemistik ei ole ka kohtutest mööda läinud.[5]

32. Kollisiooninormide ühtlustamine määrusega nr 650/2012, mis on liidu õiguse esimust arvestades riigisiseste kollisiooninormide suhtes ülimuslik, tähendab siiski, et kõnesolevat küsimust tuleb käsitleda uues, senitundmatus kontekstis. Mõisted, mille abil liidu seadusandja määruse nr 650/2012 kohaldamisala paika pani, on oma laadilt autonoomsed. See tähendab, et niisuguse normi nagu BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerimine riigisiseste kollisiooninormide taustal ei saa olla esimesele eelotsuse küsimusele vastamisel määrav.[6]

4 Määruse nr 650/2012 kohaldamisele eelnenud ajajärgul domineeris õigusteoorias seoses riigisiseste kollisiooninormidega arvamus, et BGB § 1371 lõige 1 on säte, mis kuulub kohaldamisele abikaasade varasuhteid reguleerivate normide raamistikus (H. Dörner, *Internationales Erbrecht, Art. 25, 26 EGBGB*, teoses: *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Einführungsgesetz zum BGB*, Berlin 2007, Art. 25, nr. 34; W. Riering, *Régime légal allemand et succession régie par la loi française*, teoses: *Mélanges en l'honneur de Mariel Revillard*, Paris, Editions Defrénois 2007, lk 258-263; D.A. Popescu, *Guide on international private law in succession matters*, Onesti, Magic Print 2014, lk 18 ja seal viidatud allikad).

5 Oberlandesgericht Kölni (Kölni kõrgeim piirkondlik kohus, Saksamaa) 5. augusti 2011. aasta otsuses (2 Wx 115/11, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 2012, 819) on väljendatud seisukohta, et üleelanud abikaasa ei saa endale BGB § 1371 lõike 1 alusel osa pärandist, kui abikaasade varasuhetele kuulub kohaldamisele Saksa õigus ja pärimisküsimustele Türgi õigus. Seejärel on Oberlandesgericht München (Müncheni kõrgeim piirkondlik kohus, Saksamaa) 16. aprilli 2012. aasta lahendis (31 Wx 45/12, Neue Juristische Wochenschrift-Rechtsprechungs-Report 2012, 1096) väljendanud seisukohta, et BGB § 1371 lõige 1 kuulub täieulatuslikult kohaldamisele ka siis, kui pärimisküsimustele kohaldatakse Iraani õigust. Viimasel ajal on Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim kohus) 13. mai 2015. aasta otsuses IV ZB 30/14 (Neue Juristische Wochenschrift 2015, 2185) väljendanud Saksa kollisiooninormide suhtes seisukohta, et BGB § 1371 lõige 1 kuulub kohaldamisele kui abikaasade varasuhteid reguleeriv õigusnorm. Selles kohtuotsuses on lisaks täpsustatud, et isegi siis, kui abikaasade varasuhetele kohaldatakse Saksa õigust, aga pärimisküsimusi reguleerib muu riigi õigus, on üleelanud abikaasal BGB § 1371 lõike 1 alusel siiski õigus pärandiosale.

6 Õigusteoorias puudub üksmeel seoses BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerimisega määruse nr 650/2012 taustal. Mõni autor kinnitab, et see säte kuulub kohaldamisele kui abikaasade varasuhteid reguleeriv norm (vt kirjandus, millele on viidanud A. Bonomi, *Article 1* - Champ *d'application*, teoses: A. Bonomi, P. Wautelet, *Le droit européen des succession, Commentaire du règlement (UE) n° 650/2012, du 4 juillet 2012*, Bruxelles, Bruylant 2016, lk 89; nagu ka A. Reis, *Succession and Family Law*, teoses: S. Bariatti, I. Viarengo, F.C. Villata, *Towards the Entry into Force of the Sucession Regulation*: *Building Future Uniformity upon Past Divergencies*, JUST/2013/JCIV/AG/4666, lk 45), samas kui teised autorid pooldavad kvalifitseerimist pärimisõiguse valdkonda (P. Lagarde, (Heinrich) Dörner: Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche/IPR. Art. 25, 26 EGBGB. Anhang zu Art. 25 f EGBGB: Ausländische Rechte, *Revue critique de droit international privé*, 1996, lk 389; M. Margoński, Anmerkung zum Vorlagebeschluss des Kammergerichts an den EuGH vom 25. Oktober 2016, 6 W 80/16 in der Rs. C-558/16, Mahnkopf, *Zeitschrift für Erbrecht und Vermögensnachfolge*, Heft 4, 2017, lk 212-213).

1. Sissejuhatavad tähelepanekud

a) Poolte argumendid

1) Argumendid, mis toetavad BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerimist sätteks, mis jääb pärimisasjadele kohaldatava õiguse kohaldamisalasse

33. Kreeka valitsus väidab sisuliselt, et pärand, millele üleelanud abikaasal on õigus abieluvararežiimi lõppedes, tuleks hõlmata Euroopa pärimistunnistusega, sest see kajastab pärijale jäävat tegelikku pärandiosa. Kuna see osa tuleb Euroopa pärimistunnistusega hõlmata, siis tuleb BGB § 1371 Kreeka valitsuse arvates käsitada normina, mis kuulub määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse.

34. Itaalia valitsus on seisukohal, et kuna BGB § 1371 kohaldamise jaoks on otsustav asjaolu abikaasa surm, siis see säte kuulub pärimisasjadele kohaldatava õiguse kohaldamisalasse. Oma seisukoha toetuseks tugineb Itaalia valitsus määruse nr 650/2012 põhjendusele 9 („Käesoleva määruse kohaldamisalasse peaksid kuuluma kõik tsiviilõiguslikud pärimisega seotud aspektid“) ja artikli 23 lõike 2 punktile b, milles on sätestatud, et määrust kohaldatakse „soodustatud isikute kindlaksmääramisele, nende pärandiosade ja kohustuste kindlaksmääramisele, mille pärandaja on neile võinud määrata, ning muudele pärandiga seotud õigustele, sealhulgas üleelanud abikaasa või partneri pärimisõiguse kindlaksmääramisele“.

35. Samas vaimus on ka Poola valitsuse seisukoht, mille järgi juurdekasvu tasaarvestuse korral on tegemist vara ja õiguste teatavas vormis üleminekuga, mille tagajärjel seadusjärgne pärandiosa suureneb. Selline üleminek toimub vaid siis, kui üks abikaasadest sureb. Poola valitsus analüüsib sügavuti BGB § 1371 lõikega 1 reguleeritud õiguse instituuti ja selle rolli Saksa õiguses. Poola valitsus juhib muu hulgas tähelepanu asjaolule, et BGB § 1371 lõiget 1 tuleb vaadelda koostoimes BGB § 1931 lõigetega 1 ja 3; viimatinimetatu on säte, mille puhul ei ole kahtlust, et see kuulub pärimisasjadele kohaldatava õiguse kohaldamisalasse; see viitab ka otseselt BGB paragrahvile 1371. BGB § 1371 lõige 1 kuulub kohaldamisele ainult olukorras, kus abieluvararežiim lõppeb ühe abikaasa surmaga; kui see režiim muudel põhjustel lõppeb, siis see artikkel kohaldamisele ei kuulu. Viimaks väidab Poola valitsus, et arvestades BGB § 1938, eksisteerib võimalus BGB § 1371 lõike 1 kohaldamine testamendis välistada.

2) Argumendid, mis on esitatud, et vastu vaielda BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerimisele sätteks, mis kuulub pärimisasjadele kohaldatava õiguse kohaldamisalasse

36. Saksamaa valitsus on esitanud Poola valitsuse seisukohtadega sarnase arvamuse, aga jõudnud teistsugusele järeldusele, mille kohaselt on esimesele küsimusele vastamiseks vaja hinnata, kas BGB § 1371 lõike 1 eesmärk on „pärimine“ määruse nr 650/2012 artikli 1 lõike 1 tähenduses või „abikaasade varasuhted“ sama määruse artikli 1 lõike 2 punkti d mõttes. Selles kontekstis toonitab Saksamaa valitsus, et BGB § 1371 lõike 1 eesmärk on reguleerida abikaasade varasuhteid ja et seega on tegemist sättega, mis kuulub abikaasade varasuhteid reguleerivate normide kohaldamisalasse. Asjaolu, et varasuhteid reguleeritakse nii, et üks osa pärandist läheb üleelanud abikaasale, on kantud eesmärgist lihtsustada pärijate vahelisi suhteid.

37. Komisjon pakub nagu Saksamaa valitsuski välja, et vaatlusalust olukorda tuleks käsitleda funktsionaalselt, lähtudes sätte eesmärgist riigisisese õiguse kontekstis. Komisjon märgib, et juurdekasvu tasaarvestusega varalahususe korral toimub kohandamine alles selle vararežiimi lõppemisel. Säte ei ole seega kantud mitte eesmärgist pärand lähisugulaste vahel laiali jagada, vaid pigem astuda samme lähtuvalt pärandaja surmast kui sündmusest, mis lõpetab abieluvararežiimi.

38. Belgia valitsus teeb samuti ettepaneku, et esimesele eelotsuse küsimusele vastataks eitavalt. Niisuguse seisukoha toetuseks toob ta välja, et abieluvararežiim evib õiguslikke tagajärgi mitte üksnes abielu kestel, vaid ka pärast selle lõppemist, sealhulgas juhtumil, kus režiim lõppeb ühe abikaasa surma tõttu.

39. Hispaania valitsus on seisukohal, et määruse nr 650/2012 põhjendused 11 ja 12 ei jäta selle määruse kohaldamisalas mingit kahtlust, kuivõrd need välistavad määruse kohaldamise abikaasade varasuhetega seotud küsimustes.

b) Vara juurdekasvu tasaarvestus Saksa õiguses

40. Enne analüüsiga edasiminekut tahaksin esitada lühiülevaate Saksa regulatsioonist, mida eelotsuseküsimus puudutab. Olen veendunud, et see võimaldab Euroopa Kohtul anda käesoleva menetluse esemeks olevale küsimusele igakülgse hinnangu. Käsitlen neid kaalutlusi käesolevas ettepanekus tagapool veel.

41. Saksa õiguses on seadusjärgne abieluvararežiim juurdekasvu tasaarvestusega varalahusus, mida Saksa seadusandja on sõna-sõnalt kirjeldanud kui „vara juurdekasvu ühisust“ (*Zugewinngemeinschaft*). Siiski ei tohiks tekkida kahtlusi, et kõnesolevas olukorras on tegemist varalahususel põhineva režiimiga. Mõlemale abikaasale jääb alles isiklik vara ja seega ei teki eraldiseisvat varamassi, mis moodustaks ühisvara.

42. Kui see süsteem abikaasade eluajal lõppeb, eelkõige lahutuse tõttu, siis on võimalik korraldada varalisi suhteid eesmärgiga võrdsustada abikaasade vara abielu jooksul toimunud juurdekasvu erisused. Lihtsustatult on võimalik väita, et juurdekasvuga toimitakse niisugustes olukordades järgmiselt.[7]

43. Esiteks tuleb võtta iga abikaasa vara väärtus abieluvararežiimi lõppemise hetkel, lahutada sellest sama vara väärtus abielu sõlmimise ajal, leides niiviisi nende väärtuste vahe. Nende matemaatiliste tehetega selgitatakse välja kaks väärtust, mis kajastavad mõlema abikaasa rikastumist abieluvararežiimi kestel. Järgmisena võrreldakse sel viisil saadud summasid omavahel. Kui üks neist on kõrgem kui teine, siis tekib abikaasal, kelle vara hulk kasvas abieluvararežiimi kestel vähem, õigus, et talle makstaks välja pool nende summade vahest, mille võrra abikaasad rikastusid (BGB § 1378 lõige 1).

44. Olgu märgitud, et need arvutused nõuavad, et oleksid olemas andmed, mille alusel saaks abikaasade vara juurdekasvu vahe kindlaks määrata. Sel eesmärgil on Saksa õiguses nähtud ette võimalus teha juurdekasvu tasaarvestusega varalahuse režiimi alguses inventuur (BGB § 1377). Lisaks võib kumbki abikaasa abieluvararežiimi lõppedes, aga ka siis, kui nõutakse lahutust, abielu tühistamist või vara juurdekasvu varasemat tasaarvestust, nõuda, et abikaasa varalise olukorra kohta avaldataks teave, mis on tasaarvestuse seisukohast määrav (BGB § 1379).

45. Eespool kirjeldatud arvutused ei kuulu siiski kohaldamisele olukorras, kus abieluvararežiim on lõppenud ühe abikaasa surma tõttu.

46. Vastavalt seadusjärgse pärimise üldreeglitele, mille näeb ette BGB § 1931 lõike 1 esimene lause, on üleelanud abikaasal õigus muude esimese järjekorra pärijate kõrval saada ¼ pärandist. Lisaks on BGB § 1931 lõikes 3 ette nähtud, et seadusjärgse pärimise kohaldamine ei riiva BGB paragrahvi 1371. Sellest tuleneb, et üleelanud abikaasa, kes on koos esimese järjekorra pärijatega õigustatud saama BGB § 1931 lõike 1 alusel ¼ pärandist, võib BGB § 1371 lõike 1 alusel saada veel ¼.

7 Szerzej D. Martiny, N. Dethloff, *Property relationship between spouses* – Germany, August 2008.

47. Niisugune lahendus lihtsustab vara jagamist üleelanud abikaasa ja ülejäänud pärijate vahel. See vabastab asjassepuutuvad isikud tüütust kohustusest tõendada, kui palju kummagi abikaasa vara just täpselt suurenes. See võib olla raskendatud, kuna pärandaja on surnud. Samuti võib tõendamisvajadusest tekkida kadunu lähedaste vahel soovimatuid konflikte.

48. Mõnikord on samuti juhitud tähelepanu asjaolule, et abikaasade puhul, kes elu jooksul abielu ei lahutanud, puudub vajadus tõendada, et nende vara väärtus on tegelikult kasvanud, ja sellisel juhtumil saab üleelanud abikaasa täiendava ¼ osa omamoodi preemiaks lahutusest hoidumise eest.[8] Tuleb siiski meeles pidada, et ¼ pärandist jääb üleelanud abikaasale ka juhul, kui vara üldse ei lisandunud. See arvutatakse välja kui osa pärandist, mitte kui osa ühe abikaasa vara juurdekasvust. Üleelanud abikaasa võib saada BGB § 1371 lõike 1 alusel rohkem, kui ta oleks saanud juurdekasvu matemaatilise tasaarvestuse korral. Siiski ei ole võimalik välistada ka vastupidist olukorda, kus juurdekasvu matemaatiline tasaarvestus oleks üleelanud abikaasa jaoks soodsam.

49. See ei ole siiski ainus viis ühe abikaasa surma järel abieluvara jagamiseks. Saksa õiguse kohaselt on teatud juhtudel võimalik vara juurdekasv matemaatiliselt tasaarvestada.

50. Esiteks juhtumil, kui üleelanud abikaasa ei ole surnud abikaasa pärija või annakusaaja, kuulub kohaldamisele BGB § 1371 lõige 2. Abikaasa võib sellisel juhul nõuda, et tehtaks juurdekasvu matemaatiline tasaarvestus. Lisaks üleelanud abikaasa nõudele teha juurdekasvu matemaatiline tasaarvestus on üleelanud abikaasal BGB § 2303 lõike 2 esimese lause alusel õigus sundosale, mis on välja arvutatud lähtuvalt sellest pärandiosast, millele sel abikaasal oleks õigus, kui pärimine toimuks seaduse järgi vastavalt BGB § 1931 sätestatule.

51. Teiseks on sarnases olukorras üleelanud abikaasa siis, kui ta pärandist loobub. Sellisel juhul võib ta nõuda nii juurdekasvu matemaatilist tasaarvestust kui ka sundosa (BGB § 1371 lõige 3), ehkki Saksa õiguse kohaselt ei ole pärijal, kes pärandist loobub, üldjuhul õigust sundosale.

52. Õigusteoorias mainitakse mõnikord kolmandat, seaduses reguleerimata olukorda, kus BGB § 1371 lõige 1 ei kuulu kohaldamisele vaatamata abieluvararežiimi lõppemisele ühe abikaasa surmaga. Tegemist on olukorraga, kus tulevane pärandaja on teinud testamendi teise abikaasa kasuks.[9]

53. Nii pärandaja kui ka üleelanud abikaasa võivad BGB § 1371 lõike 1 kohaldamist ühepoolselt takistada. Põhimõtteliselt teevad nad seda klassikalisi pärimisõiguse vahendeid kasutades. Üleelanud abikaasa võib pärandist loobuda, pärandaja aga testamendiga selle abikaasa oma surma korral pärandist täielikult ilma jätta.

8 G. A. L. Droz, Les régimes matrimoniaux en droit international privé comparé, *Recueil des cours de l'Académie de la Haye*, osa 143, 1974, lk 98.

9 Saksa õigusteoorias selles küsimuses väljendatud seisukohti vt: R. Zimmermann, *Intestate Succession in Germany*, teoses: K. G. C. Reid, M. de Waal, R. Zimmermann, *Comparative Succession Law. Volume II. Intestate Succession*, Oxford University Press 2015, lk 213.

c) Pärimisasjadele kohaldatava õiguse ja abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse piiritlemine – üldised tähelepanekud

1) Pärimisasjadele kohaldatava õiguse ja abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse vahelise koordineerimise puudumine

54. Erinevate riikide õiguses on selleks, et kaitsta üleelanud abikaasa huve teise abikaasa surma korral, valitud erinevaid lahendusi. Mõni seadusandja on kasutanud pärimisõigusele omaseid instrumente, et anda üleelanud abikaasale teiste pärijate hulgas eelisseisund. Teised seadusandjad on aga kasutanud abikaasade varasuhteid reguleerivaid režiime ja välistavad abikaasa pärijate ringist või piiravad tema pärimisõigusi.[10]

55. Siiski on keeruline leida näiteid ühe või teise mudeli kohta puhtal kujul. Sagedamini esineb segasüsteem, kus üleelanud abikaasa varalisi huve kaitstakse rea omavahel seotud meetmete abil, mille hulgas on nii pärimisasjadele kohaldatava õiguse kui ka abikaasade varasuhteid reguleeriva õiguse instrumente. Niisugused elemendid peavad moodustama sidusa süsteemi, kus üleelanud abikaasa, teiste pärijate, annakusaajate ja võlausaldajate huvid on omavahel soovitud tasakaalus.

56. Olukordades, mis on seotud rohkem kui ühe riigi õigusega, määratakse kohaldamisele kuuluv pärimisõigus ja abikaasade varasuhetele kohaldamisele kuuluv õigus kindlaks vastavalt erinevatele kollisiooninormidele. Kohaldatava õiguse väljaselgitamine kollisiooninormide alusel võib seetõttu viia kahe erineva õigussüsteemi normide kohaldamiseni. Need lahendused ei pea olema omavahel koordineeritud. See võib olla erinevate keerukuste allikas.

57. Näiteks võib pärimisõigus kaitsta abikaasa varalisi huve abikaasade varasuhteid reguleerivaid norme kasutades, aga abikaasade varasuhteid reguleerivates normides võib selleks olla kasutatud pärimisõiguse instrumente.

58. Arvestada tuleb ka vastupidist olukorda, kus üksikute lahenduste kumuleerumise tagajärjel võidakse üleelanud abikaasat ebaproportsionaalselt soodustada. Niisugune olukord tekib, kui pärimisõiguse normide hulgast kuuluvad kohaldamisele sellised sätted, mis iseäranis tugevalt kaitsevad üleelanud abikaasat pärimisõiguse mehhanismide abil, samas kui abikaasade varasuhteid reguleerivate normidena kuuluvad kohaldamisele sätted, mis näevad üleelanud abikaasale abieluvarareżiimi lõppemise korral ette spetsiaalsed privileegid.

2) Kvalifitseerimine

59. Eri õigussüsteemidest pärit normide üheaegsest kohaldamisest tekkivaid raskusi saab piirata kvalifitseerimise teel (*qualification*, *Qualifikation*, *characterisation*). See tähendab üksikute kollisiooninormide sõnastuses kasutatud mõistete tõlgendamist, et teha kindlaks nende kohaldamise tingimused.

60. Kuivõrd kollisiooninormid moodustavad teatava süsteemi, siis tuleb kvalifitseerida selliselt, et üksikute kollisiooninormide kohaldamisalad ei kattuks üksteisega.

61. Kvalifitseerimise teel ei ole samas alati võimalik rahuldavat tulemust saavutada. Eriti on niimoodi keeruline lahendada pärimisasjadele kohaldatava õiguse ja abikaasade varasuhteid reguleeriva õiguse piiritlemise küsimust.[11]

10 E. D. Graue, The Rights of Surviving Spouses under Private International Law, *The American Journal of Comparative Law*, osa 15, 1966–1967, lk 164–165.

11 Vt Ch. Kohler, *L'autonomie de la volonté en droit international privé*, Recueil des Cours de l'Académie de la Haye, osa 359, 2013, lk 443.

3) Kohandamine rahvusvahelises eraõiguses

62. Kvalifitseerimise puudujääke on võimalik tasa teha ühe teise rahvusvahelise eraõiguse üldise instituudi, nimelt kohandamise (*adaptation*, *Anpassung*) abil. Kohandamise eesmärk on tasandada koordineerimise puudumist eri õigussüsteemidest tulenevate materiaalõigusnormide vahel, mis omavahel seotud küsimuste hindamise suhtes kohaldamisele kuuluvad.

63. Ehkki kohandamise eesmärk tundub selge, on keeruline sõnastada mingeid soovitusi selle kohta, kuidas seda rakendada tuleks. Igal juhul on kohandamistegevusi võimalik kollisiooninormide suhtes rakendada nende kohaldamisala selliselt ümber defineerides, et ebaühtlusi välditakse ja niiviisi lahendada juhtum ära üksnes ühe kohaldatava õiguse alusel,[12] või siis materiaalõigusnormide tasandil, muutes sätteid, mis on omavahel vastuolus. Äärmuslikul juhul viib see kahe õigussüsteemi spetsiifilise kokkusulatamiseni.[13]

64. Kohandamistoimingutega seotud kaalutlused ei ole tegelikult eelotsuse küsimustele vastamisel otsustavad. Kõnesoleval juhtumil ei ole võimalik rääkida puuduvast koordineeritusest pärimisõiguse ja abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse vahel. Mõlemal juhul kuulub kohaldamisele Saksa õigus.

65. Minu esitatud tähelepanekud on samas seda asjakohasemad, et need võivad osutuda vägagi olulisteks teistsugustel faktilistel asjaoludel kui käesoleval juhtumil liikmesriigi kohtu lahendada olevas kohtuasjas. Olen arvamusel, et kui Euroopa Kohus eelotsuse küsimustele vastab, peab ta olema teadlik tagajärgedest, mille käesolevas asjas konkreetse lahenduse kohaldamine endaga kaasa toob. Euroopa Kohtu lahend hakkab kahtlemata avaldama olulist mõju sellele, kuidas liikmesriigi kohtud määrust nr 650/2012 muudes faktilistes olukordades kohaldavad.

66. Samas sooviksin esile tuua, et sõltumata sellest, kuidas Euroopa Kohus BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerib, ei kao sellega täielikult vajadus kohandamistoimingute järele. Sõltumata asjaolust, kas BGB § 1371 lõiget 1 tuleb käsitada pärimisõiguse kohaldamisalasse või abikaasade varasuhteid reguleerivate normide kohaldamisalasse kuuluvana, võib teatavail juhtudel ette tulla, et kaasneb üleelanud abikaasa ebaproportsionaalne soodustamine või kahjustamine. Sellises olukorras võib osutuda vajalikuks kohandamine, mille konkreetne läbiviimine sõltub muidugi konkreetsest faktilisest kontekstist.

67. Olles ära esitanud sissejuhatavad tähelepanekud BGB § 1371 lõike 1, rahvusvahelise eraõiguse üldküsimuste ja kvalifitseerimise kohta, liiguksin edasi esimese eelotsuse küsimuse analüüsi juurde.

12 Näiteks kui abikaasade varasuhetele kohaldatav õigus kaitseb üleelanud abikaasat pärimisõiguse normide abil ja pärimisõiguse normid kasutavad selleks abikaasade varasuhetele kohaldatavat õigust, tuleb mõningate autorite arvates lahendada abieluvararežiimi lõppemisega seotud küsimused vastavalt pärimisõigusele. Nii enne määruse nr 650/2012 kehtima hakkamist A. Bucher, La dimension sociale du droit international privé. Cours général, *Recueil des Cours de l'Académie de la Haye*, osa 341, 2010, lk 243.

13 Enne määruse nr 650/2012 kehtima hakkamist väideti mõnikord, et juhtumil, mil abikaasade varasuhetele kuulub kohaldamisele Saksa õigus, samas kui pärimisküsimuste suhtes on kohaldatav muu õigus, ei kuulu BGB § 1371 lõige 1 kohaldamisele. Niisugustel juhtumitel tuleb kohaldada BGB § 1371 lõiget 2 ja vara juurdekasvu matemaatiliselt võrrelda vastavalt lahutusele kohaldatavatele põhimõtetele, G.A.L. Droz, Les régimes matrimoniaux en droit international privé comparé, *Recueil des cours de l'Académie de la Haye*, vol. 143, 1974, lk 98; M. Coester, International Aspects of German Estate Law, *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, vol. 53, 1981, lk 66). Selline vaatepunkt on sisuliselt võrdne seisukohaga, et BGB § 1371 lõike 2 sõnastust „üleelanud abikaasa ei ole pärija" tuleb mõista kui „üleelanud abikaasa ei ole Saksa õiguse alusel õigustatud pärima". E.D. Graue, w: *Comparative law of matrimonial property*: a Symposium at the International Faculty of Comparative Law at Luxembourg on the laws of Belgium, England, France, Germany, Italy and the Netherlands, red. A. Kiralfy, Leiden, A.W. Sijthoff 1972, lk 144.

2. Pärimisõiguse ja abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse ulatuse piiritlemine BGB § 1371 lõike 1 kontekstis

a) Määruse nr 650/2012 ja määruse 2016/1103 kohaldamisala piiritlemine

68. Määruse nr 650/2012 kohaldamisala on defineeritud positiivselt artikli 1 lõikes 1. Vastavalt sellele sättele kohaldatakse määrust „pärimisele“. Seejärel on määruse nr 650/2012 artikli 3 lõikes 1 sätestatud, et „pärimine“ on isiku vara, õiguste ja kohustuste mis tahes vormis üleminek tema surma korral.

69. Järgmiseks on määruse nr 650/2012 artikli 1 lõikes 2 sama määruse kohaldamisala negatiivselt defineeritud. Määruse nr 650/2012 artikli 1 lõike 2 punktis d on sätestatud, et selle määruse kohaldamisalast jäetakse välja „küsimused, mis on seotud abikaasade varasuhtega ja sellistest suhetest tulenevate varasuhetega, millel on kõnealusele suhtele kohaldatava õiguse kohaselt abieluga sarnane toime“.

70. Samas puuduvad määruses nr 650/2012 juhised selle kohta, kuidas tõlgendada mõistet „küsimused, mis on seotud abikaasade varasuhtega“.

71. Samas ei ole liidu seadusandja ELTL artikli 81 alusel võtnud vastu üksnes määrust nr 650/2012. Olles märkinud, et abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse osas puuduvad ühtsed kollisiooninormid, on liidu seadusandja võtnud ELTL artikli 81 lõike 3 alusel vastu nõukogu 24. juuni 2016. aasta määruse (EL) 2016/1103, millega rakendatakse tõhustatud koostööd kohtualluvuse, kohaldatava õiguse ning otsuste tunnustamise ja täitmise valdkonnas abieluvarareжiime käsitlevates asjades.[14] Määrust nr 2016/1103 kohaldatakse põhimõtteliselt alates 29. jaanuarist 2019 (selle määruse artikli 70 lõike 2 teine lause).

72. Määrus nr 650/2012 ja määrus 2016/1103 peaksid olema teineteist täiendavad ja nende kohaldamisalad ei tohiks kattuda. Määruse 2016/1103 kohaldamisalasse jäävad küsimused on arvatud välja määruse nr 650/2012 kohaldamisalast osas, milles tegemist on abikaasade varasuhteid käsitleva küsimusega. Pärimist käsitlevad küsimused on jällegi omakorda arvatud välja määruse 2016/1103 kohaldamisalast.[15]

73. Määruse nr 650/2012 kohaldamisala ei või varieeruda vastavalt sellele, kas määrust kohaldavad määruse 2016/1103 kohast tõhustatud koostööd tegevate liikmesriikide kohtud või mitte. Samuti ei oma tähtsust, kas määrus 2016/1103 on juba kohaldatav või mitte. Kui selle määruse kohaldamise kuupäev kätte tuleb, siis määruse nr 650/2012 kohaldamisala kahtlemata ei muutu.

74. Määruse 2016/1103 kohaldamisala on määratletud selle määruse artikli 1 lõikes 1, mille järgi seda kohaldatakse „abieluvarareжiimide suhtes“. Määruse 2016/1103 põhjenduses 18 on täpsustatud, et „käesoleva määruse kohaldamisala peaks hõlmama kõiki abieluvarareжiimide tsiviilõiguslikke aspekte, hõlmates […] ka varasuhte lõppemist […] ühe abikaasa surma korral“.

14 ELT 2016, L 183, lk 1.

15 Selles tähenduses vt nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (EÜT 2003, L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243) ja määruse nr 650/2012 kohaldamisala piiritlemise käsitlust kohtujurist Kokott'i ettepanekus kohtuasjas Matoušková (C-404/14, EU:C:2015:428, punkt 31). Nimetatud kohtuasjas tehtud otsuses asus Euroopa Kohus analoogsele seisukohale, kinnitades, et oma kohtupraktikas püüab ta vältida igasugust niisuguste normide topeltkohaldatavust ja mis tahes õiguslikku vaakumit. Vt kohtuotsus, 6.10.2015, Matoušková (C-404/14, EU:C:2015:653, punkt 34 ja seal viidatud kohtupraktika).

75. Vastavalt määruse 2016/1103 artikli 1 lõike 2 punktile d jääb selle määruse kohaldamisalast siiski välja „surnud abikaasa vara pärimine“. Seda kinnitab määruse 2016/1103 põhjendus 22, mille kohaselt tuleks ka surnud abikaasa vara pärimisega seotud küsimused selle määruse kohaldamisalast välja jätta, kuna need on hõlmatud määrusega nr 650/2012.

76. Täiendavad täpsustused mõlema määruse kohaldamisalade kohta viitavad sätetele, mis puudutavad neis määrustes sisalduvate kollisiooninormide alusel tuvastatavat, kohaldamisele kuuluvat õigust. Määruse 2016/1103 artikli 27 punktis e on sätestatud, et abieluvarareжiimi suhtes kohaldatava õigusega määratakse muu hulgas kindlaks „abieluvarareжiimi lõpetamine ning vara jagamine või realiseerimine“. Vastavalt määruse nr 650/2012 artikli 23 lõike 2 punktile b kohaldatakse määruses sisalduvate kollisiooninormide kohaselt kohaldatavat õigust „soodustatud isikute kindlaksmääramisele, nende pärandiosade ja kohustuste kindlaksmääramisele, mille pärandaja on neile võinud määrata, ning muude pärandiga seotud õiguste, sealhulgas üleelanud abikaasa või partneri pärimisõiguse kindlaksmääramisele“.

77. Seetõttu olen seisukohal, et määrus 2016/1103 kuulub kohaldamisele seoses kõigi küsimustega, mis muu hulgas puudutavad selliste varaliste õiguste kindlaksmääramist, mida pärand hõlmab, ent mitte seoses küsimustega, kui hinnatakse üleelanud abikaasa õigusi varale, mis juba kuuluvad pärandvara hulka. Näiteks kui abikaasade abieluvarareжiim oli varaühisus, siis tuleb määruse 2016/1103 sätetes ette nähtud õiguse alusel kindlaks teha, kas abielu kestel soetatud vallasasi kuulub abikaasade ühisvara hulka ja kummale abikaasadest see pärast abieluvarareжiimi lõppemist jääb.

78. BGB § 1371 lõige 1 ei puuduta vara jaotamist abikaasade vahel, vaid küsimust, millised õigused on üleelanud abikaasal vara suhtes, mis juba kuuluvad pärandvara hulka. Seega on tegemist argumendiga selle lähenemise kasuks, et niisugune norm nagu BGB § 1371 lõige 1 ei kujuta endast abieluvarareжiimi suhtes kohaldatavat õigust, arvestades et küsimus on „surnud abikaasa vara pärimisest“ määruse 2016/1103 artikli 1 lõike 2 punkti d ja selle määruse põhjenduse 22 mõttes.

79. Eespool esitatud kaalutlused võivad olla märk selle kohta, et BGB § 1371 lõikes 1 üleelanud abikaasale ette nähtud osa ei tule käsitada mitte küsimusena, mis kuulub määruse 2016/1103 kohaldamisalasse, vaid küsimusena, mis kuulub määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse.

b) Selle osa kvalifitseerimine, millele üleelanud abikaasal on õigus vastavalt BGB § 1371 lõikele 1

1) Sissejuhatus

80. Saksamaa ja Belgia valitsus ning komisjon on oma kirjalikes seisukohtades märkinud, et esimesele küsimusele vastamisel on vaja analüüsida BGB § 1371 lõiget 1 ja määrata kindlaks, milline on selle sätte eesmärk. Sel alusel saab hiljem otsustada, kas tegemist on abieluvarareжiimi või pärimisküsimusi reguleerivate sätete kohaldamisalasse jääva normiga. Ka Poola valitsus märgib, et pooldab niisugust lähenemist, ehkki jõuab selles küsimuses erinevale lõppjäreldusele.

81. Jagan seisukohta, mille järgi ei saa konkreetset normi tõlgendada vastavalt funktsioonile, mida säte täidab. Õiguskirjanduses on väidetud, et säte, mille eesmärk on jagada surnu vara, jääb pärimisõiguse kohaldamisalasse. Mis aga puudutab õigusi, mille üleelanud abikaasa saab vara juurdekasvu kaudu, siis kuuluvad kohaldamisele abieluvarareжiimi reguleerivad sätted.[16]

16 D. Solomon, The boundaries of the law applicable to succession, *Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici*, issue 18, 2016, lk 200.

82. Tundub, et käesolevas kohtuasjas käsitlemisel oleva normikollisiooni küsimuse tõttu tuleb sügavuti analüüsida Euroopa Kohtu senist praktikat, mis puudutab tsiviilasjades õigusalase koostöö regulatsiooni. Niisuguses kohtupraktikas on Euroopa Kohus viidanud ka üksikute õiguse instituutide funktsioonidele, et muu hulgas määrata kindlaks üksikute kohtualluvust käsitlevate normide kohaldamisala.

2) Mõiste „abieluvarareˇiim“ tõlgendamine, arvestades kohtualluvust reguleerivaid norme Euroopa Kohtu praktikas

83. Euroopa Kohus on oma tõlgendamispraktikas pööranud palju tähelepanu Brüsseli konventsiooni[17] artikli 1 teise lõigu punktile 1, mis jättis „abieluvarareˇiime“ (*les régimes matrimoniaux*) puudutavad küsimused konventsiooni kohaldamisalast välja.

84. Kohtuotsuses de Cavel[18] selgitas Euroopa Kohus, et kui Brüsseli konventsiooni artikli 1 teise lõigu punktiga 1 on „abieluvarareˇiimid“ konventsiooni kohaldamisalast välja arvanud, siis ei hõlma see üksnes mitte kõiki riigisiseses õiguses käsitletud abieluvarareˇiime, vaid „kõiki varalisi suhteid, mis otseselt tulenevad kas abielust või selle lõppemisest“. Euroopa Kohus ei käsitlenud siiski juhtumit, mil abieluvarareˇiim lõppeb ühe abikaasa surma tõttu. Viidatud kohtuasjas puudutas eelotsusetaotlus lahutusmenetlust.

85. Selles kohtuotsuses oma seisukohta esitades viitas Euroopa Kohus jälle kord kohtuotsusele W.[19]. Põhikohtuasjas toimunud kohtumenetlus puudutas ühe abikaasa nõuet tagastada koditsill, mis oli teise abikaasa käes, kes tahtis selle abil näidata, et abikaasa on tema vara väärkasutanud. Eelotsusetaotluse esitanud kohus palus Euroopa Kohtul muu hulgas tõlgendada Brüsseli konventsiooni artikli 1 teise lõigu punkti 1 ulatuses, milles selle sättega jäetakse konventsiooni kohaldamisalast välja „testamendid ja pärimine“ (esimene küsimus) ning „abikaasade varalised suhted“ (teine küsimus). Euroopa Kohus käsitles esmalt teist eelotsuse küsimust ja jõudis järeldusele, et varahalduse problemaatika, mis on tihedalt seotud „abielusidemest vahetult lähtuvate varasuhetega“[20] kohtuotsuse de Cavel[21] mõttes, jääb Brüsseli konventsiooni esemelisest kohaldamisalast välja.[22]

86. Kohtuotsuses van den Boogaard[23] paluti Euroopa Kohtul seejärel teha otsus küsimuses, kas lahutusasjas täitmisele kuuluv kohtuotsus, mille kohaselt ühelt abikaasalt mõisteti teise kasuks välja rahaline hüvitis ja millega määrati, et teatav vara läheb sellele abikaasale üle, kuulub Brüsseli konventsiooni kohaldamisalasse või jääb see Brüsseli konventsiooni kohaldamisalast välja, arvestades „abikaasade varasuhteid“ käsitlevat erandit (Brüsseli konventsiooni artikli 1 teise lõigu punkt 1)[24]. Euroopa Kohus otsustas, et kui tehakse kohtuotsus, millega mõistetakse ühe abikaasa kasuks välja

17 27. septembri 1968. aasta konventsioon kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (EÜT 1972, L 299, lk 32), edaspidi „Brüsseli konventsioon“.

18 Kohtuotsus, 27.3.1979 (143/78, EU:C:1979:83, punkt 7).

19 Kohtuotsus, 31.3.1982 (25/81, EU:C:1982:116, punkt 6).

20 Kohtuotsus, 31.3.1982, W. (25/81, EU:C:1982:116, punkt 7).

21 Kohtuotsus, 27.3.1979 (143/78, EU:C:1979:83).

22 Kohtuotsus, 31.3.1982, W. (25/81, EU:C:1982:116, punkt 9).

23 Kohtuotsus, 27.2.1997 (C-220/95, EU:C:1997:91).

24 Olgu öeldud, et Brüsseli konventsioon ei arva oma kohaldamisalast välja „perekonna-, sugulus-, abielu- või hõimlussuhetest tulenevaid ülalpidamiskohustusi“, nagu teeb Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2012. aasta määruse (EL) nr 1215/2012, kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (ELT 2012, L 351, lk 1), artikli 1 lõike 2 punkt e. Sellest tulenevalt võimaldaks kohtuotsuses käsitletud kohtuasja liigitamine ülalpidamiskohustust puudutava õiguse alla Brüsseli konventsiooni kohaldada. Tänapäeval kuuluks seda tüüpi vaidlus nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes (ELT 2009, L 7, lk 1) kohaldamisalasse.

rahasumma olukorras, kus see on mõeldud keerulises rahalises olukorras oleva abikaasa toetamiseks või kui mõlema abikaasa nõudeid arvestatakse summa määramisel, puudutab see kohtuasi ülalpidamiskohustust. Seevastu olukorras, kus kõne all on üksnes vara jagamine abikaasade vahel (*la répartition des biens entre les époux*), puudutab see abieluvarareţiimi.[25]

3) Võimaluse kohta kasutada Brüsseli konventsiooni kohta käivat kohtupraktikat määruse nr 650/2012 tõlgendamisel

87. Minu arvates ei ole põhjust, mille tõttu tuleks mõisteid „abielust tulenevad varasuhted“ ja „abieluvarareţiimiga seotud küsimused“ liidu kollisiooninormide, sealhulgas määruse nr 650/2012 ja kohtualluvust reguleerivate liidu normide taustal erinevalt tõlgendada.

88. Määrus nr 1215/2012 on Brüsseli konventsiooni järglane. Selle määruse artikli 1 lõikes 2 on sätestatud, et määrust ei kohaldata „abielusuhtest tulenevate varaliste õiguste“ suhtes. Kohtulahendis Iliev[26] otsustas Euroopa Kohus, et määruse nr 1215/2012 artikli 1 lõike 2 punkt a langeb kokku Brüsseli konventsiooni artikli 1 teise lause punktiga 1. Selles kohtulahendis kinnitas Euroopa Kohus, et kohtupraktika määruse nr 1215/2012 tähenduses mõiste „abieluvarareţiim“ tõlgendamise kohta kehtib jätkuvalt.[27] Ka õigusteoorias soovitatakse tõlgendada määruse nr 1215/2012 mõisteid kooskõlas Euroopa Kohtu praktikaga, mis käsitleb Brüsseli konventsiooni.[28]

89. Määruste nr 650/2012, 2016/1103 ja nr 1215/2012 kohaldamisalad peaksid olema üksteist täiendavad. Seetõttu olen seisukohal, et määruse nr 650/2012 artikli 1 lõike 2 punktis d kasutatud mõistet „küsimused, mis on seotud abikaasade varasuhtega“ tuleb tõlgendada kooskõlas Euroopa Kohtu praktikaga, mis käsitleb „abieluvarareţiimi“ väljajätmist Brüsseli konventsiooni kohaldamisalast (konventsiooni artikli 1 teise lõigu punkt 1).

90. Samal ajal olen teadlik asjaolust, et käesolevas eelotsusetaotluses kõne all olevate kohtualluvust reguleerivate normide ja kollisiooninormide eesmärk ei ole sama. Määrus nr 650/2012 ei sisalda mitte üksnes kollisiooninorme, vaid ka kohtualluvust reguleerivaid norme. Määruse nr 650/2012 esemeline kohaldamisala, mis on kindlaks määratud määruse artiklis 1, viitab mõlemat tüüpi normidele. Kui just kaalukad alused seda ei nõua, ei ole mingit põhjust tõlgendada määrustes nende esemelise kohaldamisala määratlemiseks kasutatud üldmõisteid erinevalt lähtuvalt sellest, kas tegemist on kollisiooninormide või kohtualluvuse normidega.

4) Järeldused Euroopa Kohtu praktikast, mis käsitleb kohtualluvust reguleerivaid norme

91. Kohtualluvust reguleerivaid norme käsitleva kohtupraktika analüüs, mis oli kõne all käesoleva ettepaneku punktides 84-86, viib, arvestades käesoleva ettepaneku punkti 90, järeldusele, et „abieluvarareţiimi“ väljajätmine õigusalast koostööd tsiviilasjades käsitlevate liidu aktide kohaldamisalast puudutab eelkõige kõiki varalisi suhteid, mis tulenevad otseselt abielust või selle lõppemisest, sealhulgas küsimust konkreetse vara arvamisest pärandvara hulka või abikaasade vahel jagamisele kuuluvast varast.

92. Esimesele eelotsuse küsimusele vastamiseks tuleb BGB § 1371 lõige 1 liidu õiguse kontekstis kvalifitseerida sätteks, mis kehtib pärimisasjadele kohaldatava õiguse või abieluvarareţiimi suhtes kohaldatava õiguse raames. Seetõttu tuleb seda sätet tõlgendada Euroopa Kohtu praktikas tehtud järeldusi arvestades, et teha kindlaks, millised on sätte eesmärgid, ja sel alusel kõrvaldada eelotsusetaotluse esitanud kohtu kahtlused.

25 Kohtuotsus, 27.2.1997, van den Boogaard (C-220/95, EU:C:1997:91, punkt 22).

26 Kohtumäärus, 14.6.2017 (C-67/17, EU:C:2017:459, punkt 24).

27 Kohtumäärus, 14.6.2017, Iliev (C-67/17, EU:C:2017:459, punktid 25–30).

28 P. Rogerson, teoses: U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels Ibis Regulation*, Köln, Otto Schmidt 2016, lk 71.

93. Niisugune säte nagu BGB § 1371 lõige 1 kuulub kohaldamisele ainult siis, kui üks abikaasadest sureb. Vastab tõele, et pärast ühe abikaasa surma on endiselt võimalik vara jagada kui pärandvara ja üleelanud abikaasa vara. Arvestades siiski käesoleva ettepaneku punktis 48 esitatud kaalutlusi, ei tundu BGB § 1371 lõike 1 põhieesmärk olevat ei vara jagamine ega abieluvararežiimist tuleneva olukorra lahendamine. Pigem on kõnesolev säte mõeldud defineerima üleelanud abikaasa positsiooni teiste pärijate suhtes. See säte määrab tegelikult ära üleelanud abikaasale mineva pärandiosa suuruse.

94. Tõsiasi, et üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel minev pärandiosa ja otseselt abielust tulenevad suhted ei ole seotud, muutub veelgi ilmsemaks, kui arvestada, et viidatud säte on kohaldatav sõltumata asjaolust, kas on täidetud mingidki eeltingimused vara mis tahes jagamiseks põhimõtete alusel, millele tugineb juurdekasvu tasaarvestusega lahusvara režiim.[29]

95. Lisaks võib tulevane pärandaja vastavalt käesoleva ettepaneku punktis 53 esitatud märkustele kõnesoleva sätte kohaldamise ühepoolselt välistada, kasutades pärimisõiguse instrumente. Niisugune on sisuliselt pärimisõiguste olemus. Pärimisõigusele on nimelt iseloomulik, et pärandaja saab suhteliselt vabalt pärandit käsutada, samas kui otseselt abieluvararežiimi puudutavad otsused tuleb põhimõtteliselt teha abikaasadel koos.

96. Olen seega arvamusel, et sellise normi põhieesmärk, nagu on BGB § 1371 lõige 1, toetab selle sätte käsitamist pärimisõiguse valdkonna normina, mitte abieluvararežiimi reguleeriva normina.

c) Euroopa pärimistunnistuse ette nägevate normide tõhusus

97. Mõisted, mida liidu seadusandja on kasutanud määruse nr 650/2012 kohaldamisala kindlaksmääramisel, on, nagu juba käesoleva ettepaneku punktis 32 märgitud, autonoomsed. Nende mõistete tõlgendamisel tuleb muu hulgas arvestada määruse nr 650/2012 eesmärke, mis on vastavalt käesoleva ettepaneku punktis 27 märgitule kaasa aidata isikute vaba liikumise takistuste kõrvaldamisele siseturul ja kaitsta liikmesriikides pärijate õigusi tõhusal viisil.[30] Sel eesmärgil on määruses nr 650/2012 vastavalt määruse põhjendusele 8 ette nähtud ühtne tunnistus – Euroopa pärimistunnistus. See peaks võimaldama, nagu selgub määruse põhjendusest 67, piiriülese mõjuga pärimisasja kiiret, sujuvat ja tõhusat lahendamist liidus.

98. Euroopa pärimistunnistuse õiguslikku toimet reguleerib määruse nr 650/2012 artikkel 69. Tunnistusel on legitimeeriv roll ja õiguslik toime kõikides liikmesriikides ilma ühegi erimenetluseta (määruse nr 650/2012 artikli 69 lõige 1). Eeldatakse, et Euroopa pärimistunnistusel näidatud „asjaolud, mis on kindlaks tehtud kooskõlas pärimisele kohaldatava õigusega, või kooskõlas mis tahes muu õigusega, mida kohaldatakse konkreetsetele asjaoludele“, vastavad tegelikkusele (määruse nr 650/2012 artikli 69 lõige 2).

99. Määruse nr 650/2012 põhjenduse 71 teises lauses on selgitatud, et tunnistusel peaks eelkõige olema tõendusjõud, ning tuleks eeldada, et tunnistusel kajastatud asjaolud, mis on kindlaks tehtud kooskõlas pärimisele kohaldatava õigusega või kooskõlas mis tahes muu õigusega, mida kohaldatakse konkreetsetele asjaoludele, näiteks surma puhuks tehtud korralduste sisuline kehtivus, vastavad tegelikkusele. Samas, vastavalt määruse nr 650/2012 põhjenduse 71 kolmandale lausele ei tohiks tunnistuse tõendusjõud laieneda elementidele, mida ei reguleerita käesoleva määrusega, nagu sugulusküsimus või küsimus, kas teatav varaese kuulus surnule.

29 Näiteks hüpotees, kus surnud abikaasa vara, mis abieluvararežiimi sisseseadmise hetkel oli väärt 100 000 rahaühikut ega ole režiimi jõusoleku ajal üldse suurenenud. Samas on aga üleelanud abikaasa osa režiimi jõusoleku ajal kasvanud 50 000 rahaühiku võrra. Niisuguses olukorras ja matemaatilise kompenseerimise korral ei oleks üleelanud abikaasal juurdekasvu tasaarvestusele õigust. Lahutuse korral oleks olukord isegi vastupidine. Üleelanud abikaasa oleks kohustatud maksma teisele abikaasale 25 000 rahaühikut. Seega viiks BGB § 1371 lõike 1 kohaldamine olukorrani, kus üleelanud abikaasal oleks õigus saada 25 000 rahaühikut kui ¼ surnud abikaasa pärandist.

30 Euroopa Kohus on väljendanud sarnast seisukohta 12. oktoobri 2017. aasta otsuses Kubicka (C-218/16, ECLI:EU:C:2017:755, punkt 56), kinnitades, et määruse nr 650/2012 sätete tõlgendus selles kohtuotsuses vastab määruse eesmärgile aidata kaasa takistuste kõrvaldamisele nende isikute vaba liikumise teelt siseturul, kes soovivad kasutada piiriülesest pärimisest tulenevaid õigusi.

100. Pärimistunnistuse tõendusjõud puudutab aga vaid neid asjaolusid, mis on kindlaks tehtud vastavalt kohaldatavale õigusele, mis on omakorda kindlaks tehtud lähtudes määruses nr 650/2012 sisalduvatest ühtsetest kollisiooninormidest.[31] Seega on tegemist asjaoludega, mida hõlmab esiteks õigus, mis kuulub kohaldamisele määruse nr 650/2012 artikli 23 (pärimisasjale kohaldatav õigus) ja määruse nr 650/2012 artiklite 24–28 alusel, mis käsitlevad surma puhuks tehtud korraldusi, mis ei ole pärimislepingud (artikkel 24); ühe isiku pärandi kohta sõlmitud pärimislepingu lubatavust, sisulist kehtivust ja siduvust (artikkel 25); surma puhuks tehtud kirjalike korralduste vormilist kehtivust (artikkel 27); ja vastuvõtmis- ja loobumisavalduse vormilist kehtivust (artikkel 28).

101. Eelnev viib mind järeldusele, et määruse nr 650/2012 artikli 69 lõikes 2 sätestatud toime avaldub üksnes pärimisasjale kohaldatava õiguse alusel kindlaks tehtud asjaolude (artikkel 23) ja muude asjaolude suhtes kohaldatava õiguse alusel kindlaks tehtud asjaolude suhtes, mis on välja selgitatud määruses nr 650/2012 sätestatud ühtsete kollisiooninormide alusel (artiklid 24–28). Niisugune toime ei puuduta asjaolusid, mis on kindlaks tehtud riigisiseste kollisiooninormide alusel või muude kui määruses nr 650/2012 sisalduvate liidu kollisiooninormide alusel.

102. Seega võimaldab üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jääva osa kvalifitseerimine pärimisõiguse valdkonda kuuluvaks näidata seda osa puudutavad andmed ära Euroopa pärimistunnistuses koos kõigi tagajärgedega, mida on kirjeldatud määruse nr 650/2012 artikli 69 lõikes 2. Kui aga kvalifitseerida kõnealune säte küsimuseks, mille suhtes on kohaldatavad abikaasade varasuhteid reguleerivad normid, ei saaks eeldada, et seda pärandiosa puudutav info, millele üleelanud abikaasal on õigus, on õige.

103. Siin on tegemist veel ühe argumendiga, mis toetab BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerimist pärimisõiguse valdkonda. Niiviisi tagatakse Euroopa pärimistunnistuse kehtestavate määruse nr 650/2012 sätete tõhusus.

d) Ettepanek esimese eelotsuse küsimuse kohta

104. Eespool esitatud kaalutluste alusel leian, et BGB § 1371 lõiget 1 ei tule käsitada sättena, mis puudutab abikaasade varasuhteid, ja et seega ei jää see säte määruse nr 650/2012 kohaldamisalast selle artikli 1 lõike 2 punkti d alusel välja.

105. Esiteks ei näe see säte ette, millised esemed kuuluvad surnud abikaasa vara hulka. Kõnealune säte puudutab üleelanud abikaasa õigusi sellele, mis endast kahtlemata kujutab pärandvara. Niisugune säte nagu BGB § 1371 lõige 1 viitab samas küsimusele, mis on seotud „surnud abikaasa vara pärimisega“ määruse 2016/1103 artikli 1 lõike 2 punkti d mõttes, ning jääb selle määruse kohaldamisalast välja, olles allutatud määruse nr 650/2012 kollisiooninormidele.

106. Teiseks on kõnealune säte kohaldatav üksnes abikaasa surma puhul, sõltumata tõsiasjast, kas on täidetud mingidki eeldused vara jagamiseks põhimõtete alusel, mis reguleerivad juurdekasvu tasaarvestusega varalahusust.

31 P. Wautelet, *Article 69* – Effets du certificat, teoses: A. Bonomi, P. Wautelet (red.), *Le droit européen des succession, Commentaire du règlement (UE) n° 650/2012, du 4 juillet 2012*, Bruxelles, Bruylant 2016, lk 880. Seoses määruse nr 650/2012 ettepanekuga vt ka J. Basedow, A. Dutta, C. Bauer jt, Max Planck Institute for Comparative and International Private Law, Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, osa 74, 2010, nr 323.

107. Kolmandaks kinnitab eesmärk tagada Euroopa pärimistunnistuse tõhusus BGB § 1371 lõike 1 kvalifitseerimist pärimisõiguse valdkonda kuuluvaks. Selle sätte pärimisõiguse alla kvalifitseerimine võimaldab nimelt lisada Euroopa pärimistunnistusse teabe üleelanud abikaasale jääva pärandiosa kohta koos sellest märkest vastavalt määruse nr 650/2012 artikli 69 lõikele 2 kõigis liikmesriikides tuleneva õigusliku toimega.

108. Eelnevalt esitatud kaalutlusi silmas pidades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata esimesele eelotsuse küsimusele järgmiselt: määruse nr 650/2012 artikli 1 lõiget 1 koostoimes sama määruse artikli 1 lõike 2 punktiga d tuleb tõlgendada nii, et pärimisasjadele kohaldatavate õigusnormide hulka kuulub niisugune säte, mis – nagu BGB § 1371 lõige 1 – määrab ära üleelanud abikaasale jääva pärandiosa suuruse, isegi kui selle sätte kohaldamine on allutatud spetsiifilisele vararežiimile ja üleelanud abikaasale jääv osa asendab selle režiimi lõpetamist ning kui samas on selle osa suurus kindlaks määratud lähtudes täiesti teistsugustest põhimõtetest kui need, mille kohaselt lõpetatakse see vararežiim, mis kehtis ajavahemikul, mil abikaasad olid elus.

C. Teise ja kolmanda eelotsuse küsimuse ese

109. Teise ja kolmanda eelotsuse küsimusega, mis on esitatud juhtumiks, kui Euroopa Kohus peaks andma esimesele küsimusele eitava vastuse, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, kas üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jääva pärandiosa võib ära näidata Euroopa pärimistunnistuses, ehkki kõnesolev säte ei reguleeri määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse jäävaid küsimusi. Arvestades vastust, mille esimesele küsimusele välja pakkusin, ei ole teisele ja kolmandale eelotsuse küsimusele vaja vastata.

110. Juhuks kui Euroopa Kohus ei peaks jagama mu seisukohta esimese eelotsuse küsimuse osas, tuleb siiski käsitleda ka teist ja kolmandat küsimust. Seega teen ettepaneku ka neile küsimusele antava vastuse kohta.

111. Teises ja kolmandas küsimuses eristab eelotsusetaotluse esitanud kohus erinevaid hüpoteese, kaaludes, kas üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jäävat pärandiosa võib kanda Euroopa pärimistunnistusele, kuigi tegemist on määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse mittekuuluva küsimusega. Kõik need hüpoteesid keskenduvad kahtlustele, mis puudutavad Euroopa pärimistunnistuse sisu ja määruse esemelise kohaldamisala vahelist seost. Olen seisukohal, et teist ja kolmandat küsimust tuleb käsitleda koos.

1. Euroopa pärimistunnistuse sisu ja määruse nr 650/2012 kohaldamisala omavaheline seos

112. Nagu juba meenutasin, on käesolevad märkused hüpoteetilised. Need tuginevad eeldusel, et Euroopa Kohus ei nõustu esimesele eelotsuse küsimusele minu välja pakutud vastusega ja otsustab, et BGB § 1371 lõige 1 ei ole määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse kuuluv säte. Ka niisugusel juhtumil olen seisukohal, et üleelanud abikaasale langeva pärandiosa võib sellest sättest lähtudes Euroopa pärimistunnistusse kanda.

113. Esiteks ei tundu liidu seadusandja arvestavat, et Euroopa pärimistunnistusse võidakse kanda üksnes määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse kuuluvat teavet. Seda kinnitab määruse nr 650/2012 artikli 68 punkti h sõnastus. Euroopa pärimistunnistusele kantava teabe hulgas on „ulatuses, mis on vajalik tunnistuse välja andmise eesmärgi täitmiseks“ „teave surnud isiku poolt sõlmitud abieluvaralepingu kohta“. Ei ole kahtlustki, et viimati nimetatud küsimus ei kuulu määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse.

114. Teiseks võib pärimise seisukohast olulise teabe väljajätmine, mis võib-olla tegelikkuses ei omagi niivõrd suurt tähtsust, muuta teatud juhtudel Euroopa pärimistunnistuse instrumendi täiesti ebapraktiliseks. Tunnistus ei kajastaks sel juhul üleelanud abikaasa tegelikku pärandiosa. Niisugune olukord asetaks kahtluse alla Euroopa pärimistunnistuse ette nägevate sätete kasuliku mõju (*effet utile*).

115. Kolmandaks ei oleks Euroopa pärimistunnistus niisugusel juhtumil võimeline konkureerima riigisiseste dokumentidega, mida liikmesriigid kasutavad sarnastel eesmärkidel ja mis sellisel juhul kajastaks üleelanud abikaasale osaks saavat pärandiosa täies ulatuses. Määrus nr 650/2012 ei kohusta Euroopa pärimistunnistust kasutama. Riigisiseste sätete alusel väljastatud riigisisesed tunnistused jäävad endiselt kasutusse.

116. Eespool esitatud argumentatsiooni arvesse võttes olen seisukohal, et BGB § 1371 alusel üleelanud abikaasale jääva pärandiosa võib kanda Euroopa pärimistunnistusele.

2. Tagajärjed, mille toob kaasa niisuguse teabe kandmine Euroopa pärimistunnistusele, mis ei kuulu määruse nr 650/2012 kohaldamisalasse

117. Üksnes võimalus kanda konkreetne teave Euroopa pärimistunnistusele ei tähenda veel, et teabel on olemas kõik need tunnused, mis on teabel, mis määruses nr 650/2012 sätestatud kollisiooninormide alusel tunnistusele kantakse.

118. Käesoleva ettepaneku punktis 101 tegelikult juba märkisin, et pärimistunnistusel on tõendusjõud üksnes neid üksikasju puudutavas, mis on kinnitust leidnud vastavalt kohaldatavale õigusele, mis on kindlaks tehtud määruses nr 650/2012 sätestatud kollisiooninormide alusel.

119. Samas ei takista määrus nr 650/2012 niisuguste üksikasjade tunnistusele kandmist, millel ei ole selle määruse artiklis 69 nimetatud toimet. Seda kinnitab minu arvates määruse nr 650/2012 põhjendus 71, mille kohaselt „tunnistuse tõendusjõud ei tohiks laieneda elementidele, mida ei reguleerita käesoleva määrusega“.

120. Seetõttu olen seisukohal, et Euroopa pärimistunnistus võib hõlmata järgmisi elemente: pärimisele kohaldatava õiguse alusel tuvastatud teave (artikkel 23), teave, mis on tuvastatud muudele üksikasjadele kohaldatava õiguse alusel, mis on tuvastatud määruses nr 650/2012 sätestatud ühtlustatud kollisiooninormide alusel (artiklid 24–28) ja teave, mis on tuvastatud riigisiseste kollisiooninormide alusel (või muudes liidu õiguse instrumentides sätestatud kollisiooninormide alusel). Viimati nimetatud kategooriasse tuleb kvalifitseerida teave, mis käsitleb üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jäävat pärandiosa, kui see teave ei kuulu pärimisõiguse kohaldamisalasse. Niisugusele teabele ei tohiks siiski omistada määruse nr 650/2012 artikli 69 lõikest 2 tulenevat toimet.

3. Euroopa pärimistunnistuses sisalduva sellise teabe laad, mis käsitleb üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jäävat pärandiosa

121. Õhku on jäänud veel küsimus, milline toime peaks olema Euroopa pärimistunnistuses sisalduval teabel, mis käsitleb üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jäävat pärandiosa. Komisjon märkis oma kirjalikes seisukohtades ja kohtuistungil esitatud seisukohtades, et ehkki puudub selge alus, millele tuginedes kinnitada, et niisuguse pärandiosa tunnistusele kandmisel on määruse nr 650/2012 artiklis 69 käsitletud toime, on siiski tarvis taolist lahendust lubada ja teatud viisil laiendada viidatud sättest tulenevat toimet teabele pärandiosa kohta, mis BGB § 1371 lõike 1 alusel jääb üleelanud abikaasale.

122. Õiguskirjanduses on väidetud, et üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jäävat pärandiosa – kui pidada seda küsimuseks, mis jääb abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse kohaldamisalasse – võib Euroopa pärimistunnistuses „teabena abikaasade varasuhete kohta“ määruse nr 650/2012 artikli 68 punkti h tähenduses kajastada kui informatiivset märkust, tuues ära, millisel alusel see teave kinnitust leidis.[32] Teine vaatenurk, mille pakkus välja ka eelotsusetaotluse esitanud kohus oma teise ja kolmanda küsimuse kontekstis, rajaneb veendumusel, et BGB § 1371 lõike 1 alusel saadav pärandiosa peab olema ära märgitud kui „teave iga pärija pärandiosa kohta“ artikli 68 punkti l mõttes.[33]

123. Olen seisukohal, et sõltumata asjaolust, milline neist normidest vara juurdekasvu puudutava teabe Euroopa pärimistunnistusele kandmise suhtes just kohaldamisele kuulub, peab sealjuures olema selgelt ette nähtud, et kõnealust teavet on kontrollitud vastavalt abikaasade varasuhetele kohaldatavale õigusele. Need normid ei vasta alati normidele, mis tuvastatakse kui abikaasade varasuhetele kohaldatavad vastavalt selles riigis kehtivatele kollisiooninormidele, kelle ametiasutuses huvitatud isik kasutab teise liikmesriigi välja antud Euroopa pärimistunnistust. See tuleneb asjaolust, et puuduvad kollisiooninormid, mis on kõigile liikmesriikidele ühised ja on ühtlustatud ning mis määraksid ära abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse.

124. Euroopa pärimistunnistusse niisuguse sätte lisamine, mis selgitaks, et üleelanud abikaasale BGB § 1371 lõike 1 alusel jääv pärandiosa kuulub abikaasade varasuhetele kohaldatava õiguse kohaldamisalasse, piirab samal ajal võimalust tugineda määruse nr 650/2012 artikli 69 lõigetes 3 ja 4 sätestatud eeldustele.

125. Arvestades eespool esitatud kaalutlusi, teen juhuks, kui Euroopa Kohus peaks vastama esimesele küsimusele eitavalt, ettepaneku, et teisele ja kolmandale küsimusele tuleks anda järgmine vastus: määruse nr 650/2012 artikli 68 punkti l ja artikli 67 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et üleelanud abikaasale jääv pärandiosa, isegi kui on tegemist murdosaga sellest, mis on leitud vastavalt niisugusele varasuhteid reguleerivale normile nagu BGB § 1371 lõige 1, võib kanda tervikuna Euroopa pärimistunnistusele ainult informatiivsel eesmärgil.

VI. Kokkuvõte

126. Eespool esitatud kaalutlusi arvestades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Kammergericht Berlini (Berliini kõrgeim piirkondlik kohus) esitatud eelotsuse küsimustele järgmiselt:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 4. juuli 2012. aasta määruse (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist, artikli 1 lõiget 1 koostoimes artikli 1 lõike 2 punktiga d tuleb tõlgendada nii, et pärimisasjadele kohaldatavate õigusnormide hulka kuulub niisugune säte, mis – nagu Bürgerliches Gesetzbuch'i (BGB) § 1371 lõige 1 – määrab ära üleelanud abikaasale jääva pärandiosa suuruse, isegi kui selle sätte kohaldamine on allutatud spetsiifilisele vararežiimile ja üleelanud abikaasale jääv osa asendab selle režiimi lõpetamist ning kui samas on selle osa suurus määratud kindlaks lähtudes täiesti teistsugustest põhimõtetest kui need, mille kohaselt lõpetatakse see vararežiim, mis kehtis ajavahemikul, mil abikaasad olid elus.

32 T. Ivanc, S. Kralijć, European Certificate of Succession – Was there a need for a European intervention?, *Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici*, issue 18, 2016, lk 266.

33 D. Stamatiadis, teoses: H. Pamboukis (red.), *EU Succession Regulation No 650/2012*: A Commentary, Oxford, C.H. Beck, Hart Publishing 2017, lk 633.